

КОЛОМОЄЦЬ Н. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
і процесу
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 342.951: 342.726-053.2 (477)

**ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА ПРОГРАМА З ОСВІТИ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ
ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ**

У статті розкрито основні положення та керівні ідеї Загальнодержавної програми з освіти у сфері прав людини та її вплив на захист прав дитини в Україні. Акцентується увага на недоліках Програми та можливих шляхах їх вирішення.

Ключові слова: права дитини, правова освіта, механізм захисту, адміністративно-правовий захист.

В статье раскрыты основные положения и руководящие идеи Общегосударственной программы по образованию в области прав человека и ее влияние на защиту прав ребенка в Украине. Акцентируется внимание на недостатках Программы и возможных путях их решения.

Ключевые слова: права ребенка, правовое образование, механизм защиты, административно-правовая защита.

The article describes the main provisions and guiding principles of the National Program on Human Rights Education and its impact on the protection of the rights of the child in Ukraine. The attention is paid to the shortcomings of the Program and possible ways of their solution.

Keywords: child's rights, legal education, mechanism of protection, administrative-legal protection.

Вступ. Захисту прав дитини сьогодні присвячено велику кількість наукових і публіцистичних праць. Майже кожна сфера суспільних відносин тією чи іншою мірою торкається цієї проблематики. Зумовлено це, перш за все, тим, що українське законодавство перебуває в процесі суттєвих змін, посиляючись на умови сьогодення та вимоги й досвід міжнародної спільноти, оскільки Україна обрала шлях на європейську інтеграцію, що популяризується в усіх сферах суспільного буття.

Сфера надання освітніх послуг є однією з найближчих до безпосереднього середовища виховання, навчання та розвитку дитини, а тому має бути вироблений реальний механізм забезпечення прав дитини в цьому напрямі. Певна річ, нині внесено чимало змін до законодавства України про освіту, зокрема щодо необхідності врахування потреб в інклюзивній освіті; закріплена можливість релігійних організацій бути засновниками шкільних і дошкільних закладів освіти; відповідно до вимог часу передбачені пільги в разі отримання освіти для дітей учасників АТО та дітям – ВПО, що відповідає нормам ст. ст. 28, 29 Конвенції ООН про права дитини. Стаття 28 визнає право дитини на освіту й вимагає забезпечувати безкоштовну й обов'язкову початкову освіту та захист гідності дитини у всіх питаннях дисципліни, а ст. 29 закликає уряди забезпечити, щоб освіта вела до максимально

можливого розвитку здібностей кожної дитини та сприяла повазі батьків і культурній самобутності [3]. Однак для повноцінного вирішення проблем забезпечення прав дітей цього не досить, оскільки поза увагою залишається безсистемність уже здійснених і запланованих реформ, зокрема, в освіті, а спосіб їх реалізації часто дає поточні результати, що досить далекі від очікуваних [7, с. 77].

Питанням дослідження основних прав дитини в Україні присвячено велику кількість наукових праць. Серед них варто відзначити таких авторів, як Б. Андрусишин, К. Левченко, А. Ковальчук, О. Миськів, Є. Науменко, Н. Оніщенко, Н. Опольська, В. Селюков, В. Синьов, В. Чорна, О. Шульц, та ряд інших. Утім, дослідження у сфері розвитку прав дитини на правову освіту потребують постійної актуалізації, оскільки маємо безперервне реформування законодавства в цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану, по-перше, забезпечення належного рівня доступу дітей до освіти у сфері прав людини, її якості та конкурентоспроможності в нових економічних і соціокультурних умовах; по-друге, поінформованості дітей про права людини та основоположні свободи, механізми їх захисту та відображення цих ідей у Концепції Загальнодержавної програми з освіти у сфері прав людини.

Результати дослідження. На початку року на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України для громадського обговорення було розміщено проект Концепції Загальнодержавної програми з освіти у сфері прав людини. Його поява зумовлена зусиллями громадськості та недосконалістю державної інформаційно-просвітницької роботи в освітньому середовищі щодо поширення знань про права людини й основоположні свободи. Відтак цей проект є першим кроком до розроблення такого роду програми, що визначатиме стратегію розвитку освіти у сфері прав людини в Україні та план дій щодо її реалізації. Сам же процес підготовки Загальнодержавної програми є відповіддю на основні проблемні позиції, на які неодноразово протягом багатьох років звертали увагу громадські організації у своїх заявах і доповідях.

У Декларації ООН щодо освіти та навчання в галузі прав людини зазначається, що «освіта та навчання в галузі прав людини охоплюють усі види виховної, освітньої, інформаційної, просвітницької та навчальної діяльності, спрямованої на заохочення загальної поваги й дотримання всіх прав людини та основоположних свобод. Навчання в галузі прав людини сприяє, крім іншого, запобіганню порушень прав людини та зловживань ними завдяки формуванню в осіб відповідних знань, умінь та уявлень і за допомогою розвитку їхніх здібностей і поведінки з метою забезпечення для них можливості робити свій внесок у створення та заохочення універсальної культури прав людини» [2, с. 13]. До того ж наголошується, що освіта в галузі прав людини має охоплювати а) освіту про права людини, яка передбачає забезпечення знання й розуміння норм і принципів прав людини, цінностей, що лежать в їхній основі, та механізмів їхнього захисту; б) освіту через права людини, що передбачає навчання та викладання такими методами, які забезпечують повагу як до прав викладачів, так і до прав учнів; в) освіту задля прав людини, яка передбачає наділення людини можливостями користуватися своїми правами й реалізовувати їх, а також поважати та підтримувати права інших [1].

Отже, міжнародна спільнота спонукає нас звернути увагу на ту обставину, що у світі відбуваються процеси розвитку освіти у сфері прав людини, формується відповідний практичний досвід. Усі ці зміни здійснюються покладаючись на десятилітні досягнення й недоліки освіти у сфері прав людини Організації Об'єднаних Націй (1995–2004 рр.). Адже країни Європи також мають цілу низку проблем. Є багато питань, на які наштовхуються діти в Європі, але статистичні дані щодо цього дуже обмежені. Наприклад, багато дітей страждають від насильства в сім'ї, в суспільстві, в інтернатах та в інших місцях (у Центральній і Східній Європі 35 % школярів заявили під час опитування, що над ними знущалися протягом останніх двох місяців до цього опитування, відсоток таких дітей склав від 15 до 64 %); 19 % дітей у країнах ЄС перебувають на межі бідності; більше ніж 626 000 дітей живуть в інтернатах у 22 країнах Центральної та Східної Європи та країнах СНД; деякі групи дітей страждають

від дискримінації, часто за кількома причинами. Ба більше, незважаючи на те, що Європейський Союз є одним із найбагатших регіонів у світі, діти в ньому, як і раніше, продовжують жити в бідності. 9 % дітей віком до 14 років живуть у сім'ях, де жоден дорослий не має оплачуваної роботи. Дитяча бідність і соціальна ізоляція значно зросли в деяких країнах ЄС протягом останніх двадцяти років, причому молодші діти більше страждають від бідності, ніж будь-яка інша група [4].

Тому 10 грудня 2004 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила Всесвітню програму освіти у сфері прав людини, починаючи з 2005 р. та не обмежуючи строк її дії. Було запропоновано розпочати з системи початкової та середньої шкільної освіти. Цьому присвячений Перший етап плану дій на 2005–2007 рр. Згодом його продовжили до 2009 р., втім, він залишається актуальним, зокрема, для України і сьогодні. Але наша держава, на жаль, досі немає національного плану дій щодо освіти у сфері прав людини [6]. Навіть більше, немає чітко визначеного механізму адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. Це поняття нині є розмитим і трактується залежно від того, у якій сфері наукового пізнання відбуваються дослідження.

Тому дуже важливо на законодавчому рівні закріпити норму, яка б містила положення, присвячені нормативній та інституційній складовим механізму захисту прав дитини. Найдоречніше її прописати в Законі України «Про охорону дитинства» окремою статтею – «4-1. Механізм захисту прав дитини». Це надасть можливість сприймати механізм захисту прав дитини як загальноприйнятну правову категорію та, відповідно, здійснювати подальший розвиток правового забезпечення прав дитини в Україні й гармонізувати національне законодавство. Зокрема, така вимога міститься в п. 14 Плану заходів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо забезпечення реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., а саме: «підготувати та подати в установленому порядку Кабінетові Міністрів України законопроект про внесення змін до Закону України «Про охорону дитинства» з метою визначення термінології у сфері безпеки та благополуччя дитини; забезпечення безпеки та благополуччя дитини (визнати як захід з охорони дитинства); передбачення затвердження мінімальних стандартів і благополуччя дитини» [5].

Загальнодержавну програму з освіти у сфері прав людини, певна річ, варто вважати нормативним елементом механізму захисту прав дитини, оскільки вона формує та закріплює на загальнодержавному рівні норми щодо забезпечення функціонування цілісної системи освіти у сфері прав людини в Україні відповідно до принципів Всесвітньої програми освіти у сфері прав людини. У ній чітко прописані етапи її реалізації, які містять: 1. аналіз нинішнього стану освіти у сфері прав людини в шкільній системі; 2. визначення пріоритетів і розроблення національної стратегії реалізації; 3. реалізація та контроль; 4. оцінка. Недоліками такого формування етапів реалізації Програми є те, що прописані лише очікувані результати, а механізмів їх досягнення немає. Ба більше, досить сумнівною є оцінка фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми, оскільки зазначено, що вона буде здійснена в процесі розроблення операційного плану дій, якого сьогодні ще немає.

Відтак дуже важливо розробити в найкоротші строки дієвий операційний план дій Загальнодержавної програми з освіти у сфері прав людини, оскільки критерії, які важливо враховувати під час його складання, вже визначено. Ними є такі: 1. розроблення адаптованих критеріїв (індикаторів) відповідності національного законодавства міжнародним стандартам освіти у сфері прав людини. Проведення аналізу національної законодавчої бази, що регламентує впровадження освіти у сфері прав людини в систему освіти; 2. закріплення розроблених/адаптованих критеріїв у базових нормативних документах законодавства; 3. інформування відповідальних осіб про прийняті рішення; 4. моніторинг відповідності національного законодавства міжнародним стандартам освіти у сфері прав людини. Аналіз та вдосконалення національної законодавчої бази, що регламентує впровадження освіти у сфері прав людини в систему освіти, навчальних стандартів і програм; 5. організація системи

підтримки впровадження та реалізації міжнародних стандартів освіти у сфері прав людини в систему освіти України [6].

Висновок. Загальнодержавна програма з освіти у сфері прав людини є справді важливим нормативно-правовим актом у механізмі адміністративно-правового захисту прав дитини, оскільки формує основи розвитку та впровадження державної політики в цьому напрямі. Проте вона потребує значних змістовних доопрацювань для того, щоб були чітко визначені та закріплені реальні кроки на шляху до її реалізації.

Список використаних джерел:

1. Декларация Организации Объединенных Наций об образовании и подготовке в области прав человека, принята резолюцией 66/137 Генеральной Ассамблеи от 19 декабря 2011 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/hr_education.shtml.

2. Керівні принципи освіти в галузі прав людини для системи середньої школи. Київ: «Ваіте», 2016. 52 с.

3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.: редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 р. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

4. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/children#The%20state%20of>.

5. Про затвердження Плану заходів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р.: наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 16 лютого 2016 р. № 2/02-16. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v2_02715-16.

6. Проект Концепції Загальнодержавної програми з освіти у сфері прав людини. Офіційний веб-портал Міністерства освіти і науки України (дата оновлення: 24.01.2018). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/dlya-gromadskogo-obgovorennya-proponuyetsya-proekt-konceptiyi-zagalnoderzhavnoyi-programi-z-osviti-u-sferi-prav-lyudini>.

7. Проміжна доповідь про виконання Україною Конвенції ООН про права дитини (за період 2012–2016 рр.). Доповідь подано Українською Гельсінською спілкою з прав людини. 2016. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/CRC-Interim-Report-Ukr-1.pdf>.

